

ДУХОВНІСТЬ І ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ОСВІТИ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ «ДЕМОКРАТІЇ»

Свобода, тим більше, якщо вона не завойована, а подарована долею, в умовах посттоталітарного режиму — зовсім не та свобода, котра є наслідком тривалого еволюційного визрівання громадянського суспільства. В реальній ситуації жорсткої соціально-економічної детермінації стає все помітнішою можливість «вибуху» свободи в свідомості індивіда, що призведе до відставання раціонально обгрунтованих цілей від емоційно мотивованих дій. Відтак суспільство неминуче опиняється перед прірвою анархічного хаосу негативних форм поведінки. Вражена ним «нешасна» свідомість прагне краще повернутись до тяжких, зате звичних способів життєдіяльності, аніж ризикувати заради майбутнього з розмитими контурами. Принаймні такі феномени стали частими у людей старшого покоління, які безоглядно може наслідувати молодь. Це — перша і одна із найважливіших особливостей сьогодення, яку, на думку автора, мають враховувати працівники освіти.

Друга. Політична революція, безумовно, виключає такий же спосіб змін в галузі духовної культури. Нав'язана народові «культурна революція» — жорстоке знуцання духу, підміна його духовними квазімоделями. Докорінні зміни в сфері духу під дією зовнішнього тиску (навіть якщо індивід психологічно глибоко захоплений високогуманною ідеєю) для особистості неминуче кінчаються душевною драмою, або гірше — духовним крахом. В духовності свої за-

кони. Коли замість предметного втілення справжньої культури опредметнюється «культурщина», остання часто виступає заманливим вогником, що заводить у безодню антикультури.

В умовах тоталітарно сформованого суспільства відбулося спотворення самої суті поняття «духовність». Ідеологічне замовлення — не тільки неблагодатний ґрунт для свободної творчості генія, а й зведення важко переборюваних перешкод на шляху духовного піднесення народу. Така ситуація пояснюється тим, що революція силовими засобами перемістила духовну культуру в зовсім чужу для неї сферу — сферу політики. Адже «масовізація» духовних надбань минулого в тих умовах була просто немислимою без їх одержавлення. Планування діяльності культурно-освітніх закладів, партійно-державний контроль, статистична звітність про кількість проведених заходів та масштаби охоплення ними населення — далеко не найгірші прийоми регламентації духовно-культурного процесу. «Разговор с фининспектором о поэзии», а через 50 років суд над Й. Бродським були не надзвичайними явищами, а принципом взаємин держави з обдарованою особистістю. З одного боку, народ замість багатьох шедеврів світового мистецтва одержував милостиво даровані чиновниками культурні видовища (нерідко без хліба). З іншого, були розірвані сформовані протягом століть традиції родів і родин з інтелектуальної еліти. Досвід же духовної соціалізації особистості свідчить, що, за рідкісними винятками, упродовж життя одного покоління підняти індивіду до вершин світового духу практично неможливо.

Специфіка власне духовності полягає в тому, що чим вищий її рівень, тим важче продукти її піддаються матеріалізації, тим глибше, на відміну від просто ідеального, вона проникає в екзистенційну суть індивіда. Щоб природний талант міг достатньо розвинути, він має поступово (не обов'язково повільно) «обживати» всі адекватні йому форми соціалізації. Будь-які застої, а тим більше — відступи назад завдають непоправної шкоди. Ось чому так багато є прикладів «нешчасних» геніїв.

А як нещодавно діяла бюрократично відшліфована система освіти і вища школа зокрема? Ми готували освітянські кадри для народу, «для села», і тим самим виконували гуманну місію — підносили глибинні верстви суспільства до рівня вищої культури. Проте мало хто задумувався над наслідками з негативним знаком. Адже, відряджаючи талановиту молодь на периферію духовної культури, звідки лише одиниці могли вибратись і пройти «друге коло», ми, по

суті, допомагали тоталітарному режиму формувати маргінальний прошарок людей, доля яких — скепсис і розчарування.

Зрозуміло, ідеал — рівний розподіл духовних цінностей між усіма — недосяжний. Автор свідомий того, що в кожному з цих негативних моментів є щось також і позитивне. Але зосередження думки на тіньових сторонах сучасної системи освіти й виховання чіткіше окреслить обрії нашої діяльності, якщо ми хочемо бути реалістами, а не мрійниками.